

A TAKSÁS NEMESEK 1772–1773. ÉVI ÖSSZEÍRÁSA BORSOD VÁRMEGYÉBEN

KOVÁCS-VERES TAMÁS GERGELY

Kutatásaim során Borsod vármegye közgyűlési, részgyűlési és törvényszéki jegyzőkönyveinek¹ köteteit vizsgáltam 1719–1742 valamint 1752 és 1792 között.² Ezekben két olyan összeírásra bukkantam, melyek a vármegye taksás nemeseit gyűjtötték egybe név és gazdasági erő alapján.³ Meg kell jegyezni, hogy 1725-ben is készült egy ilyen jellegű felmérés, de az jóval szerényebb eredménnyel zárult.⁴ E forrás társadalom-, és gazdaságtörténeti szempontból is jelentős. Rajtuk kívül hasonló lajstromot nem találtam az eddig vizsgált időszakból.

Magyarországon a nemesi társadalom rendkívül széles spektrumot fogott át.⁵ Ennek alsó szegmensét az adómentes nemesek és a jobbágyság határán egyensúlyozó taksások alkották.⁶ Elnevezésüket onnan nyerték, hogy az állam és a vármegye adót (taxa) rótt ki rájuk. Közéjük tartoztak a többnyire jobbágytelken élő armalisták, az egytelkes kurialisták, azok, akik a török hódoltság területéről menekültek, és emiatt birtoktalanná váltak, valamint olykor a prérialisták is.⁷ Adófizetési kötelezettségüket első ízben az 1595. évi 5. és 6. tc. rendelte el a hadiadóra és tizedre nézve.⁸ Az ezt követően hozott rendelkezések – 1596. évi 10. tc., 1598. évi 15. tc., 1599. évi 7. tc., 1622. évi 35. tc., 1630. évi 30. tc. – megerősítették és kiterjesztették a taksát.⁹ Végül az 1723. évi 6. tc. kimondta, hogy azok, akik a szabad királyi és bányavárosokban, véghelyeken, szabadalmas és nem szabadalmas mezővárosokban vagy az országban egyéb helyen tartózkodnak, a megyék

¹ A továbbiakban: jegyzőkönyvek.

² MNL BAZML IV. 501/a. 19b 22., 25–50. kötetek.

³ MNL BAZML IV. 501/a. 36. kötet. 98 130., 422–456.

⁴ MNL BAZML IV. 501/a. 20. kötet. 198–218.

⁵ A témában ld.: Ballabás Dániel: A magyar nemesség társadalmi tagolódása (16–20. század). In: Genealógia 2. Szerk. Kollega Tarsoly István. Bp. 2013.

⁶ Magyar történelmi fogalomtár. Szerk. Bán Péter. Bp. 1989. II. 190.

⁷ Fogalomtár. i. m. II. 190.

⁸ Corpus juris Hungarici = Magyar törvénytár: 1000–1895: 1526–1608. évi törvényczikkek. Szerk. Márkus Dezső. Bp. 1899. 749.

⁹ Fogalomtár i. m. II. 190.

házi szükségleteire, azok adózási tervezetéhez képest, adózás alá esnek.¹⁰ Az armalisták nem rendelkeztek saját birtokkal, kevés kivételtől eltekintve jobbágytelket használtak, amelyet „megtaksáltak”, és a földesúri járandóságot is ki kellett adni utána.¹¹ A kurialisták egész vagy töredékkelken gazdálkodtak, hiszen más birtokuk nem volt, velük ellentétben az armalisták szabadon települhettek bárhová, ilyenkor viszont nemességüket megvizsgálták, és más vármegyébe költözve igazolniuk kellett azt.¹²

A taksza különböző adónemeket foglalt magába, amelyek valamilyen módon eltértek a rendes adóktól, és pénzbeli kivételeket jelentettek.¹³ A vármegye szolgabírának a közterhek adminisztrációja terén volt sokféle feladata, mint az adótárgyak és adóalanyok, nemes személyek és vagyonok összeírása, valamint azok kivétele és behajtása.¹⁴ Hiszen a nemesi vármegye több más funkciója mellett, végrehajtással kapcsolatos feladatokat is ellátott.¹⁵

A taksás nemesek összeírásáról még az 1771. év végén rendelkezhetek, melynek megtörténte után az azt végrehajtó tisztségviselők járásonként benyújtották az elkészült listákat Fisser Jánosnak, a házipénztár adószedőjének.¹⁶ Majd ennek jóváhagyása után 1772. január–február hónapjaiban bemásolásra kerültek a vármegye jegyzőkönyvébe.¹⁷ Hasonló elvek szerint az 1772. év végén újra megismé-

¹⁰ Corpus juris Hungarici = Magyar törvénytar: 1000 1895: 1657–1740. évi törvényczikkek. Szerk. Márkus Dezső. Bp. 1900. 571.

¹¹ Pálmány Béla: A magyarországi nemesség társadalmi tagolódása (1686–1815). In: Mánások, birtokosok, címerlevelek konferencia: Pécsvárad. 1995. szept. 12–13. Szerk. Ódor Imre. Debrecen 1997. 87.

¹² Pálmány B.: A magyarországi nemesség. i. m. 87.

¹³ Magyar történelmi fogalomtár. Szerk. Bán Péter. Bp. 1989. II. kötet. 190. 196.

¹⁴ Vörös Károly: A feudális megye bürokráciája. História 10. (1988). 15.

¹⁵ Papp László: Az önkormányzatiság vázlatos áttekintése, különös tekintettel a hosszú 19. század alkotmányos megoldásaira. De iurisprudencia et iure publico: jog- és politikatudományi folyóirat. 6. (2012) 1–2. sz. L. még: Papp László: The concept of autonomous local governments and their different forms of appearances in the traditions of our national public law. Journal on European History of Law. EU. 1. (2012) 62–65.

¹⁶ Fisser János 1765. augusztus 20-tól 1772. október 20-ig töltötte be tisztségét. Az MNL BAZML IV. 501/m alapján.

¹⁷ Az összeírások keltezetlenül kerültek be a jegyzőkönyvbe, csak a megelőző és az utána következő ügyek dátumaiból lehet következtetni az időpontra.

telték a felmérést, és a munkát 1773 elején rögzítették a protokollumba, melyet Fisser József¹⁸ aljegyző látott el kézjeggyével.¹⁹

Az akkori vármegye négy járásra tagolódott, az adatfelvétel sorrendjében: miskolci, egri, szentpéteri és szendrői. Az összeírásban három szempont figyelembevételével mérték fel egy-egy családfő vagyoni helyzetét: a marhák és tehének száma (*pecorum et pecudum*), a vetés (*seminaturae*) és a kapás szőlők (*vineae fossorum*) nagysága.²⁰ E három mutatószám összegzése adta a teljes dikát (*summa dicarum*). Az adózók vagyonát 8/8-adként vették egésznek, és az 1/8-ad volt a legkisebb egység.²¹ 1772-ben az 1/8-ad dika utáni adóalap 14 dénár volt, míg egy évvel később ugyanez után 6,25-öt kellett szolgáltatni. A módosabbak ennek többszörösét fizették, melyet 100 dénár után 1 rénes forintnak számítottak át, amely ebben az időben 60 krajcárral²² volt egyenértékű.²³ 1770. május 8-án a Bereg vármegye közgyűlésén hozott árszabás (*limitatio*) alapján egy csirke 4, 1 icce²⁴ köleskása 4, 1 icce tejföl 8, egy kacska 5–7 krajcárba, egy pár férfi csizma 1 forint 16 krajcárba, az „asszonyembernek” való pedig 1 forintba került.²⁵ Ebből látható, hogy nem egy nagy összegű illetékre kell gondolnunk, hanem inkább csak hozzájárulásra. A beszedett összeg a vármegye házipénztárát gazdagította (a *quibus solvet ad cassam domesticam*).

Az adóösszeírások gazdasági jellegű vizsgálata során célszerű lenne az egyes dika értékeket konkrét számokra, területi egységekre váltani. A dika az egy portára jutó adótétel, melyet a 16–17. századi országgyűlések mindig újonnan állapítottak meg, majd a 18. század folyamán egy számított, mesterséges adókulcsá

¹⁸ Fisser József 1771. március 9-én tiszteletbeli aljegyző lett, 1772. október 20-a és 1775 között aljegyző, 1777. szeptember 9-e és 1781 között, mint első aljegyző tevékenykedett. Az MNL BAZML IV. 501/m alapján.

¹⁹ MNL BAZML IV. 501/a. 36. kötet. 456.

²⁰ Az 1773-as összeírás fejlécében az előbbi kategóriák más alakban álltak: In *pecoribus pecudibus*, *Seminatura*, *Vineis*, In *summa*.

²¹ A táblázatban a könnyebbség kedvéért nem az összeírásban alkalmazott tört, hanem tizedestört alakban írtam át az értékeket. Az alábbiak szerint: $1/8=0,125$; $2/8=0,25$; $3/8=0,375$; $4/8=0,5$; $5/8=0,625$; $6/8=0,75$; $7/8=0,875$; $8/8=1$. Valamint ezek többszöröseit alkalmaztam.

²² Tehát 60 krajcár 100 dénárral volt egyenlő, vagyis 0,6 krajcár tett ki 1 dénárt.

²³ <http://lexikon.katolikus.hu/F/forint.html>, 2014. május 12.

²⁴ Egy begányi (Bereg vm.) icce 0,8393, egy beregszászi (Bereg vm.) pedig 0,7074 liternek felel meg. L.: Bogdán István: Magyarországi ür-, térfogat-, súly- és darabmérték 1874-ig. Bp. 1991. 191.

²⁵ Lehoczky Tivadar: Adatok árszabályzatunk történetéhez. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle. 1. (1894) 354.

vált.²⁶ Azt mindig a nemesi vármegye határozta meg, hogy területén mi számít egy dikának. Így történt ez Baranya vármegye 1701-ben elfogadott adózási rendjében (limitatio) is, melyben 1 ház vagy 4 zsellér vagy 1 igásbarom, illetve 5 hold szántó számított 1 dikának. Mivel ez a rendszer fenntartotta az adózás aránytalanságait, Mária Terézia királynő 1772-ben rendeleti úton országosan egységesítette az 1 dikát kitevő tételeket.²⁷ E szerint 4 jobbágy, 8 fiú, testvér, szolga vagy házatlan zsellér, vagy 16 leány, szolgáló; az állatokból 8 igásökör, fejőstehén, ló, 24 másodfű tinó, csikó vagy sertés, 40 juh stb. tett ki egy dikát.²⁸ A jobbágyi taksafizetés mintájául a jobbágytelken élő taksás nemesek adózása szolgált.²⁹ Az előbbiekből kitűnik, hogy az igásállat dika térben és időben is változó számszerű értéket vehetett fel. Borsod vármegye jegyzőkönyvei ebben az időszakban nem nyújtanak támpontot e kérdésben.

Mária Terézia királynő 1767-es úrbérrendezése során többek között meghatározásra került a szántóföldek nagysága vármegyénként és osztályonként. Borsod vármegyében négy osztályt különböztettek meg, 26–28–30–32 hold területtel, és ehhez 8–10–12 holdas kaszálórét társult minőségétől függően.³⁰ Hiszen a korabeliek számításba vették, hogy a talaj mennyire termékeny.³¹ 1772-ben az említett dika egységesítés során az I. osztályú ingatlanok esetében 24 magyar hold szántó tett ki egy dikát.³² Mivel az armalista nemesek legtöbbször jobbágytelken, töredékelken gazdálkodtak, emiatt a fenti értékeket az ő esetükben bizonyosan alapul lehet venni. A taksások halmazába tartozó más nemesi csoportok esetében azonban nem feltétlenül lennének helytállóak.

A kapás szőlő (fossor) eredeti jelentésében akkora szőlőterület, melyet egy ember egy nap alatt meg tudott kapálni. Tényleges nagysága függött a talajviszonyoktól és a munkaeszközöktől, így vidékenként igen nagy eltéréseket mutatott. A 18. század folyamán az egyes országrészekben 190 és 400 négyszögöl kiterjedésű volt a kapá.³³ Kötött talajú művelés esetén 100–200, míg homokos vidéken

²⁶ Fogalomtár i. m. II. kötet. 147–148.

²⁷ Fogalomtár i. m. II. kötet. 148.

²⁸ Fogalomtár i. m. II. kötet. 148.

²⁹ Fogalomtár i. m. II. kötet. 190.

³⁰ Acsády Ignác: A magyar jobbágyság története. Bp. 1950. 296.

³¹ Szirácsik Éva: Paraszti gazdálkodás a Divényi uradalomban a XVIII. században. Agrártörténeti szemle = Historia rerum rusticarum. 42. (2000) 416.

³² Bán P.: Fogalomtár i. m. II. kötet. 148.

³³ Magyar néprajzi lexikon. Főszerk. Ortutay Gyula. Bp. 1980. III. 35.

300–350 négyszögöl is lehetett.³⁴ Az 1720. évi országos felmérés ugyanezt 94 négyszögölnak számította.³⁵ Ennek konkrét értékre való átváltása eredményezné a legbizonytalanabb eredményt az 1772–1773. évi összeírás esetében.

1772-ben 85 településen 851 adózó személyt, míg a következő évben valamivel kevesebb, 78 helységet, de azokban 902 lelket írtak össze. Mindez a járások bonthatásában ekképp alakult:

Ssz.	Járás		Adózási év			
			1772	%	1773	%
1.	Miskolci	települések száma	20	23,52	21	26,92
		<i>adózók száma</i>	264	31,02	271	30,04
2.	Egri	települések száma	29	34,11	19	24,35
		<i>adózók száma</i>	265	31,13	276	30,59
3.	Szentpéteri	települések száma	16	18,82	18	23,07
		<i>adózók száma</i>	185	21,73	211	23,39
4.	Szendrői	települések száma	20	23,52	20	25,64
		<i>adózók száma</i>	137	16,09	144	15,96
Összesen		települések száma	85	100	78	100
		<i>adózók száma</i>	851	100	902	100

Általánosságban elmondható, hogy az egyes járásokban közel azonos számú település tűnik fel, melyek taksás lakossága a szentpéteriben kevesebb, míg a szendrőiben csupán a felét teszi az első kettőnek. Az összeírt helységek száma a szendrői járásban megegyezik, a többiben azonban eltér, az egriben jelentősen.

³⁴Holub József: Az újjáépítés megindulása Tolna megyében a török kiűzése után 1686–1703-ig. In: Tanulmányok Tolna megye történetéből. Szerk. K. Balog János. Szekszárd 1974. 30.

³⁵Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában: 1720–21. Szerk. Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal. Bp. 1896. I. Általános jelentés. 26.

A miskolci járás 1773-as adatfelvételében Mályi is szerepelt. Az egriben 1772-ben tízzel többet írtak össze a következő évhez viszonyítva, melyből kimaradt: Keresztes, Nagymihály, Kisgyőr, Daróc, Zsérc, Lövő, Sály, Ostoros, Szomolya és Bábolna. A szentpéteriben 1772-ben Alsó-, és Felsőbarcika, míg a következő évben egyszerűen csak Barcika szerepelt, valamint hozzáírták még Ományt és Domaházát. A szendrőiben 1772-ben Szend helység is említve van, de a következő évi összeírásból hiányzik, és ez fordítva is igaz Szentjakab esetében. 1772-ben Alsó-, és Felsőábrányt együttesen írták össze, majd a következő évben már külön-külön. Az utóbbiakban felsorolt neveket azonban pontosan szét lehetett válogatni. A legtöbb településen mindkét időszakban azonos, vagy közel azonos a taksás családfők száma. Egyes helységeknél viszont jelentős eltérés mutatkozik. A négy közül az egri járásban volt ez a legjellemzőbb, melyben a településeket nem is azonos sorrendben járták végig a két időpontban. A különbségeket az alábbi táblázatban foglaltam össze.

A mindkét adóévben felvett településeken kiugróan eltér az adózók száma, és az is kérdéses, hogy 1773-ban miért maradtak ki az összeírásból olyan jelentős taksás népességgel rendelkező helyek, mint Keresztes, Kisgyőr, Daróc és Zsérc.

Az alábbi táblázatokban foglaltam össze a két listában szereplő településeket, és az azokban található adófizetők létszámát, mindezt a járások bontásában. A helységek jogállását a mezőváros esetében „m”, a falut pedig „f” betűvel jelöltem. Az eredeti forrásban szereplő helyneveket változatlan, a korabeli használatnak megfelelően írtam át, néhány esetben eszközöltem csak változtatást. Bódvát Boldvára, Alsó-, és Felsőábrahámot Ábrányra módosítottam. Az 1772. évi listában Szendrő szerepelt, azonban a következő évből kiderült, hogy ez azonos az ott lévő Ládszendrő alakkal, mindkettőt Szendrőlád formában írtam. A két időpontban Ládbesenyőt és Besenyőládot is használtak, én az utóbbit választottam. 1772-ben összevontan szerepelt Alsó-, és Felsőbarcika, ahol két adózót találtak. A következő esztendőben ezek helyett egyszerűen csak Barcika néven illették a települést, és ugyanaz a két személy jelent meg benne. Mivel ebben a formában Alsóbarcikát jelölték, így én is ennek megfelelően használok.³⁶ Az 1772-ben előforduló Babona falu helyett Bábolnát írtam. Meg kell jegyeznem, hogy Aszaló mezőváros ugyan Abaúj vármegye területén feküdt, de ebben az időszakban Borsodhoz tartozott. A településnevek felsorolásánál azok jogállását a falvak esetében nem, a mezővárosok (oppidum) vonatkozásában viszont jelölték.

³⁶ Magyarország történeti helységnévtára. (Borsod megye (1773–1808) 4.) Szerk. Barsi János. Budapest Miskolc 1991. 112.

Ssz.	Település	Összeírtak száma	
		1772	1773
1.	Alsóábrány	3	45
2.	Keresztes	38	nem írták össze
3.	Emőd	26	49
4.	Kisgyőr	23	nem írták össze
5.	Geszt	7	29
6.	Daróc	16	nem írták össze
7.	Cserépfalva	7	25
8.	Zsérc	18	nem írták össze
9.	Kistálya	2	18
10.	Dorogma	8	18
Összesen		148	184

Járás	Összes település	Települések járásonként	Település	Jogállás	Összeírtak száma
1772. év					
Miskolci	1.	1.	Miskolc	m	103
	2.	2.	Diósgyőr	m	23
	3.	3.	Bábony	f	5
	4.	4.	Ecseg	f	2
	5.	5.	Sajókeresztúr	f	11
	6.	6.	Ónod	m	10
	7.	7.	Örös	f	2
	8.	8.	Szederkény	f	10
	9.	9.	Palkonya	f	6
	10.	10.	Nemesbikk	f	4
	11.	11.	Papi	f	6
	12.	12.	Tiszakeszi	f	7
	13.	13.	Tiszatarján	f	9
	14.	14.	Ároktő	f	11

Járás	Összes település	Települések járásonként	Település	Jogállás	Összeírtak száma
1773. év					
Miskolci	1.	1.	Miskolc	m	90
	2.	2.	Diósgyőr	m	27
	3.	3.	Bábony	f	5
	4.	4.	Ecseg	f	2
	5.	5.	Sajókeresztúr	f	11
	6.	6.	Ónod	m	10
	7.	7.	Örös	f	2
	8.	8.	Szederkény	f	10
	9.	9.	Palkonya	f	8
	10.	10.	Nemesbük	f	6
	11.	11.	Papi	f	7
	12.	12.	Tiszakeszi	f	8
	13.	13.	Tiszatarján	f	12
	14.	14.	Ároktő	f	12

Járás	Összes település	Települések járásokonként	Település	Jogállás	Összeírtak száma
1772. év					
	15.	15.	Csát	m	23
	16.	16.	Igrici	f	9
	17.	17.	Szalonta	f	8
	18.	18.	Kistokaj	f	3
	19.	19.	Csaba	f	10
	20.	20.	Szirma	f	2
	Összesen				264

Járás	Összes település	Települések járásokonként	Település	Jogállás	Összeírtak száma
1773. év					
	15.	15.	Csát	m	28
	16.	16.	Igrici	f	9
	17.	17.	Szalonta	f	6
	18.	18.	Mályi	f	2
	19.	19.	Kistokaj	f	3
	20.	20.	Szirma	f	2
	21.	21.	Csaba	f	11
	Összesen				271

Egri	21.	1.	Aranyos	f	13
	22.	2.	Alsóábrány	f	10
	23.	3.	Felsőábrány		
	24.	4.	Keresztes	m	38
	25.	5.	Nagymihály	f	6
	26.	6.	Emőd	f	26
	27.	7.	Kisgyőr	f	23
	28.	8.	Harsány	f	2
	29.	9.	Geszt	f	7
	30.	10.	Daróc	f	16
	31.	11.	Tard	f	2
	32.	12.	Kövesd	m	33
	33.	13.	Bogács	f	3
	34.	14.	Cserépfalva	f	7
	35.	15.	Zsérc	f	18
	36.	16.	Novaj	f	9
	37.	17.	Kistálya	f	2
	38.	18.	Lövő	f	14
	39.	19.	Szemere	f	5
	40.	20.	Dorogma	f	8
	41.	21.	Sály	f	7
	42.	22.	Vatta	f	3
	43.	23.	Valk	f	2

Egri	22.	1.	Aranyos	f	15
	23.	2.	Felsőábrány	f	7
	24.	3.	Alsóábrány	f	45
	25.	4.	Emőd	f	49
	26.	5.	Harsány	f	2
	27.	6.	Geszt	f	29
	28.	7.	Tard	f	3
	29.	8.	Kövesd	m	34
	30.	9.	Bogács	f	3
	31.	10.	Cserépfalva	f	25
	32.	11.	Novaj	f	9
	33.	12.	Kistálya	f	18
	34.	13.	Szemere	f	5
	35.	14.	Dorogma	f	18
	36.	15.	Vatta	f	3
	37.	16.	Valk	f	2
	38.	17.	Noszvaj	f	2
	39.	18.	Szentistván	f	3
	40.	19.	Négyes	f	4
	Összesen				276

Járás	Összes település	Települések járásonként	Település	Jogállás	Összeirtak száma
1772. év					
	44.	24.	Noszvaj	f	2
	45.	25.	Szentistván	f	2
	46.	26.	Négyes	f	4
	47.	27.	Ostoros	f	1
	48.	28.	Szomolya	f	1
	49.	29.	Bábolna	f	1
	Összesen				265

Járás	Összes település	Települések járásonként	Település	Jogállás	Összeirtak száma
1773. év					

Szentpéteri	50.	1.	Szentpéter	m	75
	51.	2.	Alsóbarcika	f	2
	52.	3.	Kazinc	f	3
	53.	4.	Lászlófalva	f	7
	54.	5.	Radistyán	f	37
	55.	6.	Kondó	f	8
	56.	7.	Alacska	f	5
	57.	8.	Parasznya	f	21
	58.	9.	Varbó	f	6
	59.	10.	Ivánka	f	2
	60.	11.	Bánfalva	f	2
	61.	12.	Arló	f	4
	62.	13.	Bolyok	f	2
	63.	14.	Uppony	f	1
	64.	15.	Lénárddoróc	f	1
	65.	16.	Visnyó	f	9
		Összesen			

Szentpéteri	41.	1.	Szentpéter	m	86
	42.	2.	Radistyán	f	43
	43.	3.	Parasznya	f	21
	44.	4.	Varbó	f	6
	45.	5.	Kondó	f	7
	46.	6.	Lászlófalva	f	7
	47.	7.	Alacska	f	7
	48.	8.	Barcika	f	2
	49.	9.	Kazinc	f	3
	50.	10.	Ivánka	f	2
	51.	11.	Bánfalva	f	2
	52.	12.	Arló	f	3
	53.	13.	Bolyok	f	2
	54.	14.	Uppony	f	1
	55.	15.	Lénárddoróc	f	1
	56.	16.	Visnyó	f	9
	57.	17.	Omány	f	8
	58.	18.		f	1
	Összesen				211

Járás	Összes település	Települések járásonként	Település	Jogállás	Összeírtak száma
1772. év					
Szendrői	66.	1.	Hegymeg	f	15
	67.	2.	Lak	f	12
	68.	3.	Szendrőlád	f	23
	69.	4.	Balajt	f	5
	70.	5.	Sajóvámos	f	26
	71.	6.	Meszes	f	2
	72.	7.	Felsőnyárád	f	17
	73.	8.	Ziliz	f	4
	74.	9.	Ládbesenyő	f	4
	75.	10.	Borsod	f	6
	76.	11.	Szakácsi	f	1
	77.	12.	Szend	f	1
	78.	13.	Damak	f	1
	79.	14.	Rudabánya	f	4
	80.	15.	Finke	f	1
	81.	16.	Boldva	f	2
	82.	17.	Aszaló	m	10
	83.	18.	Szalonna	f	1
	84.	19.	Disznóshorvát	f	1
	85.	20.	Arnót	f	1
	Összesen				
Járások összesen					851

Járás	Összes település	Települések járásonként	Település	Jogállás	Összeírtak száma
1773. év					
Szendrői	59.	1.	Hegymeg	f	16
	60.	2.	Lak	f	11
	61.	3.	Szendrőlád	f	23
	62.	4.	Balajt	f	6
	63.	5.	Sajóvámos	f	27
	64.	6.	Meszes	f	2
	65.	7.	Felsőnyárád	f	21
	66.	8.	Ziliz	f	3
	67.	9.	Besenyőlád	f	6
	68.	10.	Borsod	f	5
	69.	11.	Szakácsi	f	1
	70.	12.	Damak	f	1
	71.	13.	Rudabánya	f	5
	72.	14.	Finke	f	1
	73.	15.	Boldva	f	2
	74.	16.	Aszaló	m	10
	75.	17.	Szalonna	f	1
	76.	18.	Disznóshorvát	f	1
	77.	19.	Arnót	f	1
	78.	20.	Szentjakab	f	1
	Összesen				
Járások összesen					902

A települések és az adózók megoszlását követően az egyes adatfelvételi szempontokat kívánom vizsgálni. Sorrendben haladva elsőként az igazállatok dikáját, részarányát jegyezték fel. Az adózók negyede semmiféle igaerővel nem rendelkezett. Az 1/8-ad értéktől kezdve részletes bontásban látható a haszonállatok megoszlása: –

Igásállat dika	Összeírtak száma	%		Igásállat dika	Összeírtak száma	%
1772. év				1773. év		
6 – 7	1	0,11				
5 – 6	1	0,11				
4 – 5	4	0,47		4 – 5	5	0,55
3 – 4	21	2,46		3 – 4	8	0,88
2 – 3	32	3,76		2 – 3	33	3,65
1 – 2	145	17,03		1 – 2	125	13,85
1	54	6,34		1	42	4,65
7/8-ad	21	2,46		7/8-ad	27	2,99
6/8-ad	137	16,09		6/8-ad	131	14,52
5/8-ad	21	2,46		5/8-ad	35	3,88
4/8-ad	76	8,93		4/8-ad	103	11,41
3/8-ad	7	0,82		3/8-ad	9	0,99
2/8-ad	110	12,92		2/8-ad	94	10,42
1/8-ad	13	1,52		1/8-ad	32	3,54
Igaerő nélküli	206	24,20		Igaerő nélküli	257	28,49
Adómentes	2	0,23		Adómentes	1	0,11
Összesen	851	100		Összesen	902	100

A három alapkategóriára szűkített vizsgálat megmutatja, hogy az adózók több mint 50%-a 1 egész dika alatti igaeerővel rendelkezett, és csak negyedük tartott ettől nagyobb arányú jószágot.

Igásállat dika	Összeírtak száma	%		Igásállat dika	Összeírtak száma	%
1772. év				1773. év		
1 –	204	23,97		1 –	171	18,95
0 – 1	439	51,58		0 – 1	473	52,43
Igaerő nélküli	206	24,20		Igaerő nélküli	257	28,49
Adómentes	2	0,23		Adómentes	1	0,11
Összesen	851	100		Összesen	902	100

A gazdasági erő felmérésének második szempontja a vetés nagyságának meghatározása volt. Az adófizetők közel fele nem rendelkezett ilyenrel. Az egészel bírók csoportján felüli földjük mindössze 4%-uknak volt.

Vetés dika	Összeírtak száma	%
1772. év		
2 – 3	8	0,94
1 – 2	25	2,93
1	31	3,64
7/8-ad	36	4,23
6/8-ad	19	2,23
5/8-ad	18	2,11
4/8-ad	77	9,04
3/8-ad	62	7,28
2/8-ad	116	13,63
1/8-ad	115	13,51
Vetés nélküli	342	40,18
Adómentes	2	0,23
Összesen	851	100

Vetés dika	Összeírtak száma	%
1773. év		
2 – 3	7	0,77
1 – 2	30	3,32
1	17	1,88
7/8-ad	6	0,66
6/8-ad	33	3,65
5/8-ad	13	1,44
4/8-ad	82	9,09
3/8-ad	35	3,88
2/8-ad	155	17,18
1/8-ad	93	10,31
Vetés nélküli	430	47,67
Adómentes	1	0,11
Összesen	902	100

A kategória szűkített vizsgálata alapján, az adófizetők között majdnem fele-fele arányban vannak a vetés nélküliek és a töredék dikával rendelkezők:

Vetés dika	Összeírtak száma	%
1772. év		
1 –	33	3,87
0 – 1	474	55,69
Vetés nélküli	342	40,18
Adómentes	2	0,23
Összesen	851	100

Vetés dika	Összeírtak száma	%
1773. év		
1 –	37	4,10
0 – 1	434	48,11
Vetés nélküli	430	47,67
Adómentes	1	0,11
Összesen	902	100

A szőlők felmérése mutatja, hogy még az 1773. évben sem rendelkezett senki 1 dikánál nagyobb területtel. Közel 40%-uknak pedig egyáltalán nem volt szőlője. Az 1–, és 2/8-addal bírók fordított aránya az egyes években mutatja a felmérési elvekben, arányokban történt változást.

Szőlő dika	Összeírtak száma	%
1772. év		
5/8-ad	1	0,11
4/8-ad	3	0,35
3/8-ad	11	1,29
2/8-ad	73	8,57
1/8-ad	426	50,05
Szőlő nélküli	335	39,36
Adómentes	2	0,23
Összesen	851	100

Szőlő dika	Összeírtak száma	%
1773. év		
1	3	0,33
7/8-ad	1	0,11
6/8-ad	10	1,10
5/8-ad	0	0
4/8-ad	86	9,53
3/8-ad	20	2,21
2/8-ad	310	34,36
1/8-ad	139	15,41
Szőlő nélküli	332	36,80
Adómentes	1	0,11
Összesen	902	100

Az összesítés szerint a családfők több mint 60%-a rendelkezett kisebb–nagyobb szőlőterülettel.

Szőlő dika	Összeírtak száma	%
1772. év		
0 – 1	514	60,39
Szőlő nélküli	335	39,36
Adómentes	2	0,23
Összesen	851	100

Szőlő dika	Összeírtak száma	%
1773. év		
0 – 1	569	63,08
Szőlő nélküli	332	36,80
Adómentes	1	0,11
Összesen	902	100

Hogy a három adatfelvételi szempont alapján meg tudjuk állapítani a vagyontalanok, és a dikák megoszlásának arányát, szükséges az összes dika számát megvizsgálni. A táblázatban a két összeírás összesített dika felmérésének részletes bontása látható. Főként az 1 egész alatti vagyonnal rendelkezők esetében fontos mindez, hiszen az adózók többsége ebbe a kategóriába esett. Az adómentes személyek száma elhanyagolható, mivel ilyen mentességet csak nagyon indokolt esetben adott a vármegye. A vagyontalanok vagy olyan személyek, akiknél semmilyen adóalapot sem tudtak feltüntetni, azok a taksások 10%-át tették ki. A 3/8-ad és az 1 egész közötti kategóriákban szereplők aránya hasonlóan alakul a két évben. Nagyobb eltérés az 1–, és 2/8-addal rendelkezők esetében figyelhető meg. Arányaik pontosan fordítottak a két összeírásban. Ennek egyik oka az lehet, hogy az egri járásban 1773-ban nagy létszámú taksás közösségeket nem vettek fel az összeírásba. Ezekben a helységekben azonban nem ezek a csekély vagyonú nemesek alkották a többséget. Az eltérés oka inkább annak tudható be, hogy az összeírók nem érzékelve pontosan az árnyalatnyi különbséget, a többséget inkább a 2/8-adosok kategóriájába sorolták. Már csak azért is, mivel így több adót tudtak volna beszedni. Azonban ebben az esztendőben az előző évi adóösszegnek csupán a felét kellett fizetni az ugyanolyan vagyonnal rendelkezőnek.

Összes dika	Összeírtak száma	%
1772. év		
8 – 9	1	0,11
7 – 8	2	0,23
6 – 7	4	0,47
5 – 6	7	0,82
4 – 5	17	1,99
3 – 4	29	3,40
2 – 3	86	10,10
1 – 2	227	26,67
1	47	5,52
7/8-ad	35	4,11
6/8-ad	32	3,76
5/8-ad	31	3,64
4/8-ad	40	4,70
3/8-ad	57	6,69
2/8-ad	48	5,64
1/8-ad	108	12,69
Vagyontalan	78	9,16
Adómentes	2	0,23
Összesen	851	100

Összes dika	Összeírtak száma	%
1773. év		
7 – 8	2	0,22
6 – 7	2	0,22
5 – 6	5	0,55
4 – 5	11	1,21
3 – 4	22	2,43
2 – 3	89	9,86
1 – 2	229	25,38
1	70	7,76
7/8-ad	30	3,32
6/8-ad	52	5,76
5/8-ad	26	2,88
4/8-ad	58	6,43
3/8-ad	39	4,32
2/8-ad	130	14,41
1/8-ad	42	4,65
Vagyontalan	94	10,42
Adómentes	1	0,11
Összesen	902	100

Az összesített dika részletes vagyoni kategóriát három alapsoport formájában is össze lehet foglalni, melyen jól látható, hogy a taksások közel 50%-a töredék dikának megfelelő vagyonnal bírt. A mintegy 40%-ot kitevő táboruk viszont ettől magasabb szinten mozgott.

Dika	Összeírtak száma	%
1772. év		
1 –	373	43,83
0 – 1	398	46,76
Vagyontalan	78	9,16
Adómentes	2	0,23
Összesen	851	100

Dika	Összeírtak száma	%
1773. év		
1 –	360	39,91
0 – 1	447	49,55
Vagyontalan	94	10,42
Adómentes	1	0,11
Összesen	902	100

A taksás összeírások egyéb szempontok alapján is értékelhetők. Az alábbi táblázatban összegeztem a mezővárosok és a falvak számát, a bennük élő lakosság nagyságával együtt.

Jogállás	Meny-nyiség	Lakos-ság	%
1772. év			
Mezővá-ros	8	315	37,01
Falu	77	536	62,98
Összesen	85	851	100

Jogállás	Meny-nyiség	Lakos-ság	%
1773. év			
Mezővá-ros	7	285	31,59
Falu	71	617	68,40
Összesen	78	902	100

Az adózók közel kétharmada falvakban, míg egyharmada néhány mezővárosban koncentrálódott. Az általuk lakott települések 9,4%-a mezőváros, míg 90,5%-uk községi jogállású.

A gabonadézsma-jegyzékek vizsgálata már a 16. század folyamán adatokat szolgáltat arra vonatkozóan, hogy a vármegyében melyek voltak a kuriális települések. Ezekben nemcsak nemesek laktak, hanem jobbágyok is, akik nemesi földön gazdálkodtak, és dézsmát nem fizettek.³⁷ A 18. század első negyedéből ismert az 1715. és az 1720. évi országos felmérés, amely ugyancsak kitért a települések lakottságának társadalmi megoszlására. A következő táblázatban a már korábban kiadott forrásmunkákból azon helységeket választottam ki, melyek az általam vizsgált összeírásokban is szerepeltek. Ezek alapján nyomon követhető ha

³⁷ A történeti statisztika forrásai. Szerk. Kovacsics József. Bp. 1957. 406–413.

évre pontosan nem is, hogy hogyan gyarapodott a vármegye kuriális községeinek, mezővárosainak száma.

Ssz.	Település	Adatfelvétel éve						
		1576	1605	1647	1673	1700	1715	1720
1.	Alsóábrány				x			
2.	Alacska			x				
3.	Arnót						x	
4.	Bábolna				x			
5.	Balajt		x					
6.	Barcika					x		
7.	Besenyőlád					x		
8.	Bolyok					x		
9.	Borsod				x			
10.	Csaba					x		
11.	Csát (mezőváros)					x		
12.	Damak							x
13.	Daróc						x	
14.	Domaháza					x		
15.	Dorogma				x			
16.	Ecseg						x	
17.	Felsőábrány				x			
18.	Felsőnyárád						x	
19.	Finke					x		
20.	Geszt						x	
21.	Igrici				x			
22.	Keresztes (mezőváros)				x			
23.	Kistokaj						x	
24.	Kondó						x	

Ssz.	Település	Adatfelvétel éve						
		1576	1605	1647	1673	1700	1715	1720
25.	Kövesd				x			
26.	Lak				x			
27.	Lászlófalva						x	
28.	Lövő						x	
29.	Miskolc (mezőváros)							x
30.	Nagymihály					x		
31.	Nemesbükk	x						
32.	Noszvaj						x	
33.	Omány				x			
34.	Ónod (mezőváros)							x
35.	Örös						x	
36.	Palkonya							x
37.	Sály					x		
38.	Szederkény						x	
39.	Szemere						x	
40.	Szend						x	
41.	Szendrőlád				x			
42.	Szirma					x		
43.	Tiszakeszi					x		
44.	Tiszatarján							x
45.	Sajóvámos					x		
46.	Vatta		x					

Ezek mellett Balaton, Bába, Berente, (Szirma)Besenyő, Center, Dövény, Felsőgyőr, Hangács, Irota, Járdánháza, Kurityán, Mályinka, Nagycsécs, Nyomár, Pál-falu, Sajószögged, Sikátor, Szendrő mezőváros, Szentmárton és Velezd is kuriális

településnek számított, mégsem kerültek bele az összeírásba.³⁸ A fentiek alapján jól látható, hogy Borsod kismemesi népességével párhuzamosan hogyan nőtt a fentiek száma:

	Vizsgált évek						
	1576	1605	1647	1673	1700	1715	1720
Kuriális települések száma	1	3	4	15	27	41	46

Az 1715. évi országos összeírás Borsod vármegyében 136 települést mutatott ki, melyben nem volt szabad királyi város, 9 mezővárost, melyből 1 kuriális volt, valamint 42 kuriális és 85 úrbéres községet.³⁹ Az 1720-as korrigált, új összeírás ugyancsak 136 helységet tartalmazott, 9 mezővárost, melyből 5 kuriális volt, valamint 47 kuriális, és 80 úrbéres falut.⁴⁰

Ha a települések jogállásbeli különbségénél maradunk, akkor azt is megvizsgálhatjuk, hogy az egyes években milyen eltérés tapasztalható a mezővárosok és falvak adózása között. A mezővárosokban lakók több szőlőt műveltek, mint falusi társaik. A vagyontalanok aránya azonban mindkét évben fordítottja a másiknak.

	Dika összege	%
Mezővárosok 1772. év		
Igásállat dika	170,875	62,27
Vetés dika	73,875	26,92
Szőlő dika	29,625	10,79
Összes dika	274,375	100

	Dika összege	%
Falvak 1772. év		
Igásállat dika	466,125	67,50
Vetés dika	176,250	25,52
Szőlő dika	48,125	6,96
Összes dika	690,500	100

³⁸ Kovacsics J.: Történeti statisztika i. m. 407–412. és Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában : 1720–21. Szerk. Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal. Bp. 1896. II. Táblás kimutatások 41 44.

³⁹ Kovacsics J.: Történeti statisztika i. m. 41–43.

⁴⁰ Kovacsics J.: Történeti statisztika i. m. 43–44.

	Dika összege	%
Mezővárosok 1772. év		
Beszedett adó		307 Rft ⁴¹ 30 Den ⁴²
Adózik	269	85,39
Vagyonta- lan	46	14,60
Adómentes	0	0
Összesen	315	100
Mezővárosok 1773. év		
Igásállat dika	149,125	55,02
Vetés dika	52,250	19,28
Szőlő dika	69,625	25,69
Összes dika	271	100
Beszedett adó		135 Rft 50 Den
Adózik	261	91,57
Vagyonta- lan	24	8,42
Adómentes	0	0
Összesen	285	100

	Dika összege	%
Falvak 1772. év		
Beszedett adó		773 Rft 36 Den
Adózik	502	93,65
Vagyonta- lan	32	5,97
Adómentes	2	0,37
Összesen	536	100
Falvak 1773. év		
Igásállat dika	419,500	62,56
Vetés dika	163,875	24,44
Szőlő dika	87,125	12,99
Összes dika	670,500	100
Beszedett adó		335 Rft 25 Den
Adózik	546	88,49
Vagyonta- lan	70	11,34
Adómentes	1	0,16
Összesen	617	100

Az 1772. évi lajstrom precízen került bemásolásra a jegyzőkönyvbe. Az oldalak alján (latus) és a következő oldal tetején (latus translatum) is követték az összegeket, majd a települések után összesítettek (summa). Az egyes járások lezárásaként az abban szereplő települések mindegyikét összegezték (summa totius proces-

⁴¹ A rénes vagy rajnai forint rövidítése.

⁴² A dénár rövidítése.

sus), majd a négy járásról főösszesítés készült az egész vármegye vonatkozásában (summa quatuor processum). Ennek megfelelően nem is találtam benne számítási hibát. Az 1773. évi lajstromot azonban már nem vezették be ilyen körültekintéssel. Itt már csak a járások különülnek el, a bennük lévő települések szorosan, összesítések nélkül követik egymást. Csak a járásokét és a főösszesítést készítették el, itt is csak a teljes dikát és a pénzösszeget adták meg. Mindez számítási hibákat vont maga után, melyeket félkövér szedéssel jelöltem:

Ssz.	Jársók	Jegyzőkönyvben			Ténylegesen		
		Teljes dika	Rft	Den	Teljes dika	Rft	Den
1.	Miskolci	216,75	108	37,5	216,75	108	37,5
2.	Egri	388,375	194	6,25	392,375	196	18,75
3.	Szentpéteri	205,125	102	57,25	205,125	102	56,25
4.	Szendrői	128,125	64	28	127,25	63	62,5
Összesen		938,375	469	18,75	941,5	470	75

A táblázatból látható, hogy három járásnál történt tévedés. Ebből adódóan a főösszesítés is hibás, hiszen ez alapján a rénes forintokat összeadva csak 468 jön ki, a dénárok esetében pedig 129.

A taksás összeírás gazdasági vonatkozásainak elemzése után nézzük meg annak társadalomtörténeti jellegzetességeit. Az 1772. évben az adózók neve mellett rövid megjegyzéseket tüntettek fel. Miskolc mezővárosban Török György özvegye a fiával (cum filio) együtt adózott,⁴³ Sajókeresztúron ugyanígy Túróczi (?) özvegye, Lévai Péter özvegye, Jócsik János özvegye,⁴⁴ Tiszakeszin pedig Nagy János özvegye.⁴⁵ Palkonyán Tuka Péter volt a bíró (judex), így nem fizetett adót.⁴⁶ Dorogmán Labostyán István felesége (uxor) taksált.⁴⁷ Ostorosról egy Mohácsi vezetéknevű ember elszökött (profugit).⁴⁸ Szomolyáról egy Nándori családnevű el-

⁴³ MNL BAZML IV. 501/a. 36. kötet. 100.

⁴⁴ Uo. 102.

⁴⁵ Uo. 104.

⁴⁶ Uo. 103.

⁴⁷ Uo. 116.

⁴⁸ Uo. 117.

költözött (migravit).⁴⁹ Bábólnán Váli András nőtlen (celebs) volt, és nem adózott.⁵⁰ Szentpéter mezővárosban Sulyok-Papp András⁵¹ és Szi József⁵² semmit sem tudott adni (nihil habens). Ugyanígy Alsóbarcikáról Sós János,⁵³ Kondórol Beregi Bálint,⁵⁴ Alacsikáról Anga Márton,⁵⁵ Arlórol pedig Kolosi András.⁵⁶ E személyek a szentpéteri járásban laktak, és az összeíró nem csak üresen hagyta a rubrikákat, hanem odaírta, hogy nem tudnak adózni, a többi vonatkozásában ezt nem tették meg. Szendrőládon Csík Márton nemesi hadnagyként (ductor) tevékenykedett, és 1 dikányit adózott.⁵⁷ Balajton Sógor Mihály,⁵⁸ Meszesen pedig Csabai István⁵⁹ indoklás nélkül mentes (immunis) volt ebben az évben. Felsőnyáradon Kókai Mihály tizedesként (decurio) funkcionált 3,625 összesített dikával.⁶⁰ Aszaló mezővárosban Túróczi János a testvérével (cum fratre) 3 dika után fizetett.⁶¹

1773-ban Sajókeresztúron Lévai Péter és Jóczik János özvegyei adóztak a fiaikkal.⁶² Nemesbükkön Morvai György, János és István a saját (in proprio) tulajdonú ingatlanukban laktak, ám semmit sem tudtak szolgáltatni.⁶³ Csát mezővárosban Tót József volt a hadnagy (ductor), aki szintén nincstelen volt.⁶⁴ Csabán Babos István pásztorként (armentarius) funkcionált, de nem rendelkezett semmilyen adótétellel.⁶⁵ Az Aranyoson lakó Koós Gergely már az előző évben sem bírt összeírandó vagyonnal, ekkor fel is jegyezték, hogy elaggott és szegény (se-

⁴⁹ Uo. 117.

⁵⁰ Uo. 117.

⁵¹ Uo. 119.

⁵² Uo. 119.

⁵³ Uo. 120.

⁵⁴ Uo. 122.

⁵⁵ Uo. 122.

⁵⁶ Uo. 124.

⁵⁷ Uo. 125.

⁵⁸ Uo. 126.

⁵⁹ Uo. 127.

⁶⁰ Uo. 127.

⁶¹ Uo. 129.

⁶² Uo. 427.

⁶³ Uo. 428.

⁶⁴ Uo. 431.

⁶⁵ Uo. 432.

nio confectus et miserabilis).⁶⁶ A felsőábrányi Donkó Mihállyal ugyanez volt a helyzet.⁶⁷ Alsóábrányban Nagy János vetés nélkül halt el (mortuus sine semine).⁶⁸ Ugyaninnen Kászón József Aranyosra költözött (migravit ad Aranyos), ahol meg is jelent Kászonyi József néven.⁶⁹ Tar Andrásnak semmi vagyona (nullarum facultatum) nem volt, Tar Györgynek pedig az istállóban égtek a marhái, így egy évi mentességet kapott (combustus in stabulo et pecorum primo anno immunis).⁷⁰ Borza Tamás máshová távozott (discessit aliorum).⁷¹ Emódról Panyi Mihály Papira távozott (discessit ad Papi),⁷² oda azonban nem érkezett meg.⁷³ Nagy Mihály és Kis István uradalmi vincellérek (vinicola dominalis) voltak, de rendelkeztek csekély vagyonnal, és adóztak.⁷⁴ Geszten idősebb Vályi-Nagy János ugyanezt a tisztséget töltötte be, de vagyontalan volt.⁷⁵ Innen Bordás Gergely Papira távozott (migravit ad Papi),⁷⁶ ahová meg is érkezett, szintén vagyontalan volt.⁷⁷ Csizmadia György tekintetes Fáy László úr tisztjeként (spanus) szolgált, nem adózott.⁷⁸ Tardon ifjabb Csató István a méltóságos Eszterházy gróf magtárainak (horrearum) (!) volt a tisztviselője.⁷⁹ A kistályai Kovács Mihály vagyontalan kerülő (nullarum facultatum et circulator) volt.⁸⁰ A dorogmai Kiss Mihály Gelejben adománybirtokos (donatarius in Gelej), nem adózott.⁸¹ Ifjabb Labostyán István nem tudni hová szökött (profugit nescitur quo).⁸² Miklósi Miklós szegény, nem tud (men-

⁶⁶Uo. 433.

⁶⁷Uo. 433.

⁶⁸Uo. 433.

⁶⁹Uo. 433.

⁷⁰Uo. 433.

⁷¹Uo. 434.

⁷²Uo. 435.

⁷³Uo. 428.

⁷⁴Uo. 435.

⁷⁵Uo. 437.

⁷⁶Uo. 437.

⁷⁷Uo. 428.

⁷⁸Uo. 437.

⁷⁹Uo. 438.

⁸⁰Uo. 441.

⁸¹Uo. 441.

⁸²Uo. 441.

dicus, nihil habens) adni.⁸³ Visznoszky János özvegye Arnótra ment (transivit ad Arnóth),⁸⁴ de ott nem található.⁸⁵ Szentistvánban Botha Albert pásztorkodással (armentarius) foglalkozott, vagyontalan.⁸⁶ Szentpéter mezővárosban Pogány András, Mihály nevű fiával közösen adózott.⁸⁷ Molnár György 1771-ben megégett (combustus 1771), így nem fizetett.⁸⁸ Sajóvamoson ifjabb Bende István egyházi (aedituus) volt.⁸⁹ Szentjakabon Bodnár István megtagadva az adózást, és kifogásul nemességét hozta (praetendit se esse nobilitatem).⁹⁰ Mindkét összeírásban szerepelt a Csát mezővárosban élő Tompa Mihály, és az Igriciben lakó Tompa István,⁹¹ utóbbi a költő Tompa Mihály dédapja volt.⁹² Az uradalmak is alkalmazták az e rétegből származókat, mint a Koháry család tulajdonában lévő szécsényiben, a személyében nemes Gömrey János tisztartót.⁹³

Egy egy járás kivételével nem egyértelmű, hogy valaki semmiféle vagyonnal nem rendelkezett, és ezért nem fizetett adót, vagy az általa betöltött funkció miatt kapott mentességet. Az özvegyasszonyok minden esetben adóztak, vagy magukban, vagy hozzátartozóikkal együtt.

Az adózók névelemzése alapján elmondható, hogy 1772-ben 45 személy viselt kételemű vezetéknevet, ez az összes taksás 5,28%-a. 1773-ban pontosan 50-en, arányát tekintve ez 5,54%-ot tesz ki. A 18. 19. században az állam igyekezett kiszorítani a változékony névhasználatot, megjelent az igénye annak, hogy egy-egy család és annak tagjai egyértelműen azonosíthatóak legyenek.⁹⁴ Ennek gyakorlati jelentősége a nemességvizsgálatok alkalmával is megmutatkozott. A ragadványnevek családnévvé válására jó példa csáti Nagy-Matyi György, és az

⁸³ Uo. 441.

⁸⁴ Uo. 442.

⁸⁵ Uo. 456.

⁸⁶ Uo. 442.

⁸⁷ Uo. 445.

⁸⁸ Uo. 445.

⁸⁹ Uo. 453.

⁹⁰ Uo. 456.

⁹¹ Uo. 430 431.

⁹² Nagy Sándor: Tompa Mihály nemzetsége. Irodalomtörténeti közlemények. 17. (1907) 424–425.

⁹³ Szirácsik Éva: A jövevények gazdasági lehetőségei a Koháry-birtokokon az 1716. és 1718. évi urbáriumok alapján. Agrártörténeti szemle = Historia rerum rusticarum. 50. (2009) 166.

⁹⁴ Megyeri-Pálffy Zoltán: Név és jog: a névviselés jogi szabályozásának fejlődése Magyarországon. Bp. 2013. 63–64.

ugyanitt lakó Ábrányi-Nagy György, akinek korábbi lakhelyének elnevezése alkotja vezetékneve egyik tagját.⁹⁵ Az aranyosi Fabri-Kovács István az idegen elnevezésből (faber) magyarosította nevét.⁹⁶ A vattai Balás-Deák Sámuel, aki vezetéknevét egy kereszt-, és egy foglalkozásnévből veszi.⁹⁷ A szentpéteri Tálylyai-Nagy János és Nagy-Tálylyai András családneve felcserélődik, nem tudni melyik az irányadó.⁹⁸ Idegen eredetű az arnóti Psenyiczki-Nagy Mátyás,⁹⁹ valamint a noszvaji Mandori Lanio.¹⁰⁰

Az 1784–1787 közötti első magyarországi népszámlálás, és két¹⁰¹ revíziójának adatai alapján, valamint az Erdélyről 1785–1786-ban készült állapotfelmérés eredményeként a családok átlagos lélekszáma¹⁰² 4,99 és 5,34 közötti értékeket mutat.¹⁰³ Ezt alapul véve helyesnek tűnik az általam vizsgált összeírások esetében is az ötös szorzó alkalmazása. Az 1772. évre vonatkozóan a 851 adózó családjaikkal együtt 4255 lelket tesz ki, 1773-ban pedig 4510-et. A felmérés szerint a vármegyének 134 223 fő volt a tényleges népessége, melyből 10 207 fő a nemes férfiak száma.¹⁰⁴ Ennek alapján a nemesség aránya eléri a 15,2%-ot, amelyet a munkában szereplők tehát nem az ország összes vármegyéje közül egyedül csak Máramaros vármegye előzi meg a maga 16,6%-os arányával.¹⁰⁵

Az 1754 1755. évi országos nemességvizsgálatok idején Borsod vármegye is elkészítette, és fel is terjesztette a Magyar Királyi Helytartótanács felé nemesek katalógusát.¹⁰⁶ Ebben 623 birtokos, és 1605 armalista nemes került összeírásra.¹⁰⁷ Ezeket a számértékeket elsősorban nagyságrendileg hasonlíthatjuk össze egymással, mivel az egyes források között 1–2 évtizedes időbeli eltérés van.

⁹⁵ Uo. 105.

⁹⁶ Uo. 108.

⁹⁷ Uo. 117.

⁹⁸ Uo. 119 120.

⁹⁹ Uo. 130.

¹⁰⁰ Uo. 442.

¹⁰¹ 1786 és 1787 folyamán zajlottak.

¹⁰² A jogi népesség alapján számítva.

¹⁰³ Kovacsics József: Magyarország népessége 1787-től 1870-ig. In: Magyarország történeti demográfiája, 896–1995: millecentenáriumi előadások. Szerk. Kovacsics József. Bp. 1997. 250.

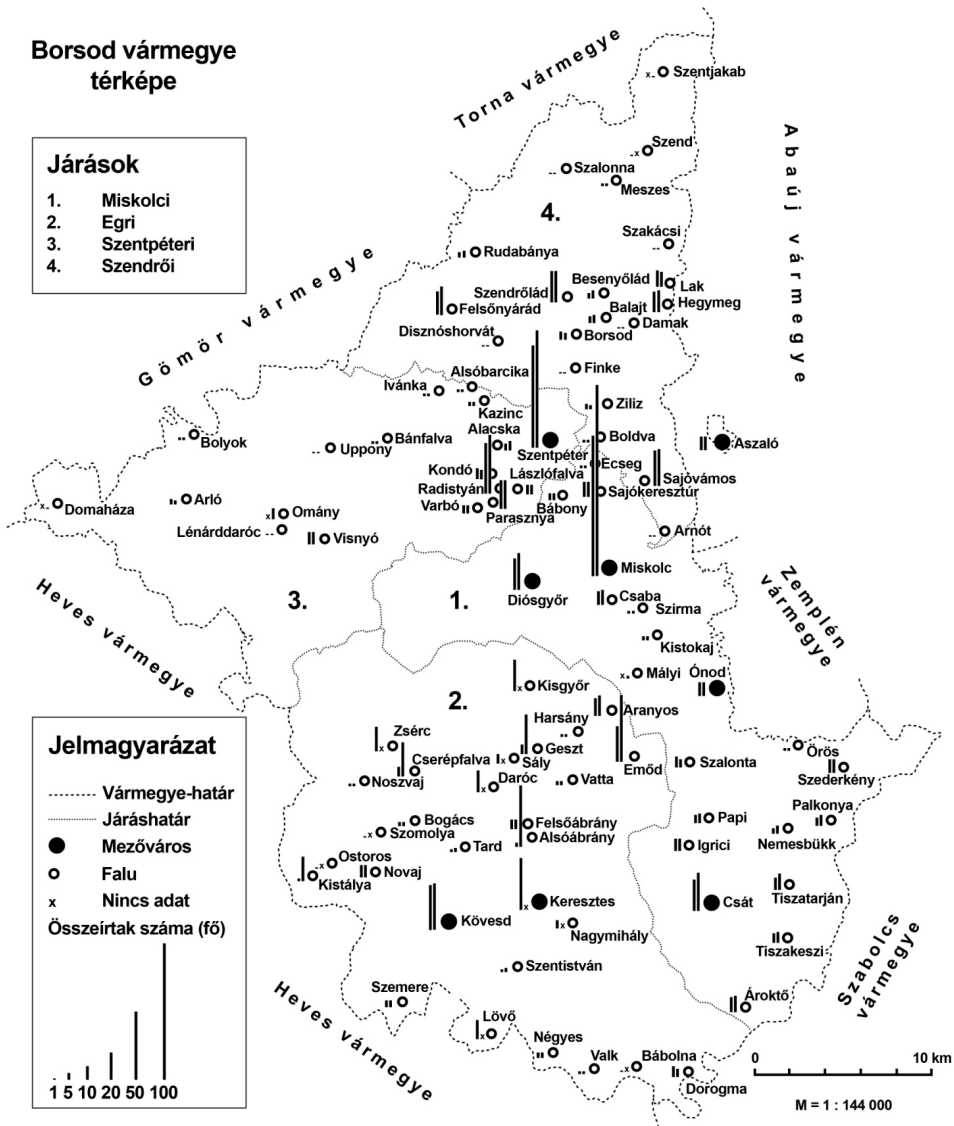
¹⁰⁴ Az első magyarországi népszámlálás: (1784–1787). Szerk. Danyi Dezső. Bp. 1960. Borsod megye 47.

¹⁰⁵ Danyi D.: Népszámlálás i. m. 63.

¹⁰⁶ MNL OL HTL C 30 CN. 21 29.

¹⁰⁷ MNL BAZML IV. 501/b. XXVII. fasc. XXXI. frust. 1019.

A gazdasági és társadalmi vizsgálatok mellett a földrajzi elhelyezkedés is szemléletes lehet, melyet Borsod vármegye térképén foglaltam össze.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Az általam bemutatott térképet A Magyarország történeti helységnévtára. (Borsod megye [1773 1808] 4.) Szerk. Barsi János. Budapest Miskolc 1991. című kiadvány Mészáros Judit által szerkesztett és rajzolt térképmelléklete alapján, Kovács-Veres Ádám készítette.

A taksás nemeseket a vármegye teljes területén, elszórva találjuk meg. Többségük elsősorban a mezővárosokban koncentrálódott. E mellett Miskolc Diósgyőr Szentpéter térségében, valamint az egri járás középső és északi vidékén.

Mint látható a taksáösszeírások során olyan alapvető javakat vettek számba, melyek figyelembevételével kivetették az az évre vonatkozó adóösszeget. A közölt két időpontban eltérő volt ezen hozzájárulás (14 majd 6,25 dénár fejenként), de a conscriptio nem is a befolyt adóösszeg miatt fontos az utókor számára, hanem a gazdasági erő miatt, melyekből pontosabb képet alkothatunk e réteg vagyoni helyzetéről. Sajnálatos módon Borsod vármegyében kevés ilyen jellegű forrás maradt fent. Szálkai Tamás Bihar vármegye tabellás összeírásait vizsgálva az 1759., 1769., 1776., 1784. és 1792. évek felmérését vethette össze, hogy megállapítsa a demográfiai és gazdasági viszonyokat.¹⁰⁹ Zemplén vármegyében az 1785. évi taxalista összeírás lakóhelyük szerint sorolta fel az egyes személyeket, akik 12 kerületben egyenletlenül oszlottak meg, teljes létszámuk 776 fő volt, mely az összes nemes 15,68%-át tette ki.¹¹⁰

¹⁰⁹ Szálkai Tamás: Az armalista nemesség demográfiai és gazdasági viszonyai Bihar vármegyében a 18. század második felében. In: Bihar vármegye a múlt időben : fejezetek történetéből, népeletéből = Comitatul Bihor in timpul trecut : fragmente din istoria comitatului Bihor cuvânt înaintea. Szerk. Varjasi Imre. Debrecen 2011. 33–53.

¹¹⁰ ifj. Barta János: Ha Zemplin vármegyét az útas vizsgálja... : gazdálkodás és társadalom Zemplén megyében a 18. század végén. Debrecen 2009. 218–219.